

UNIUNEA EUROPEANA

GUVERNUL ROMANIEI

MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI

Fondul Social European

POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale

2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Investește în oameni !

FONDUL SOCIAL EUROPEAN

Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013

Axa prioritară nr.1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”

Domeniul major de intervenție 1.5 “Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”

Titlul proiectului: **“Valorificarea identităților culturale în procesele globale”**

Beneficiar: **Academia Română**

Numărul de identificare al contractului: **POSDRU/89/1.5/S/59758**

Conferința interactivă cu participare internațională

DIPLOMAȚIA CULTURALĂ - CULTURA DIALOGULUI

București, 21 aprilie 2012, Aula Academiei Române, Calea Victoriei nr. 125

**Discursul dlui Michael Metzeltin, filolog, Austria,
membru de onoare al Academiei Române**

METADISCURSUL NAȚIONAL-STATAL UN INSTRUMENT PENTRU DIPLOMAȚIA CULTURALĂ

1. Cunoașterea țărilor străine

Într-un interviu pe care l-a dat pe 29 februarie 2012 ziarului cotidian german *Die Welt*, premierul luxemburghez Jean-Claude Juncker observa între altele cu referire la Europa: „Europa suferă de faptul că nu știm suficient unii despre alții” („Europa krankt daran, dass wir übereinander nicht genug wissen.“)

Europa de astăzi este compusă de state naționale care toate prezintă anumite caractere geografice, economice, sociale, culturale și istorice deosebite. Caracterele acestea atât din perspectiva internă cât și din perspectiva externă pot fi conotate sau pozitiv sau negativ. Dar procesul de formare al statelor naționale se dezvoltă în general într-un fel asemănător. De aceea trebuie să fie posibilă o comparație care pune în evidență și aspectele mai ales denotative comune. Dacă sistematizăm comparativ aspectele comune și diferite ale statelor naționale putem institui un metadiscurs civilizațional care ne descoperă structura lor profundă deopotrivă. Asemănarea civilizațională de fond trebuie să ne ducă la respect pentru deosebiri.

Europa actuală are nevoie de mai multă omogenizare, dar un anumit grad de deosebiri este necesar pentru dinamismul creativ. Faptul de a constata pe un temei comun anumite diferențe ne sprijină să căutăm drumuri noi.

Metadiscursul pe care îl vom propune poate oferi o sesizare cuprinzătoare a tuturor aspectelor civilizaționale care caracterizează dezvoltarea statelor naționale și care în general sunt prezentate separate în diferite discipline. Ne gândim că poate fi un ghid pentru transmiterea diplomatică a cunoașterii țărilor străine.

UNIUNEA EUROPEANA

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

2. Dezvoltarea statală

Statul poate fi înțeles ca o legătură comunitară, care servește spre a garanta binele comunității. Această idee apare pentru prima oară la Aristotel (*Politica* I, 1) și se regăsește apoi în întreaga tradiție aristotelică a teoriilor despre stat din evul mediu încolo. Statele pot să se nască și să crească de-a lungul unor procese seculare, precum Elveția.

Pot fi însă detectate deopotrivă acțiuni deliberate, săvârșite în scopul structurării și a ierarhizării statelor, ceea ce constituie, la rândul său, baza întemeierii statelor moderne. Astfel, unele state încep să fie omogenizate administrativ și religios în vremea absolutismului, fără a se pune însă întrebarea, cine le reprezintă. Principii și regii sunt suverani în mod esențial. Statul este împărțit în stări, stările au o anumită reprezentare (germ. *Reichstag*, it. *Dieta*, fr. *Etats généraux*, sp. *Cortes*, rom. *Adunare de stări*), însă nu guvernează, și populația și este privită mai degrabă ca o resursă decât ca esența statului, încă nu constituie un popor sau o națiune. Aceste reprezentanțe au mai bine caracter consultativ. Ele au fost convocate în Franța pentru prima oară de Philippe le Bel în 1302 pentru a-și legitima puterea în raport cu pretențiile teocratice ale papei Bonifaciu al VIII-lea. Stările încearcă în permanență să controleze “guvernarea”. În 1357, în timpul captivității lui Jean le Bon, *les Etats*, convocate de fiul cel mare al regelui, Charles, au încercat să introducă un control asupra guvernării.

În Anglia, vasalii regelui Ioan-fără-de-Țară, nemulțumiți de obligațiile cu care fuseseră împovărați, au izbutit să obțină ratificarea așa-numitei *Magna Charta* (de fapt: *Concordia inter Regem Johannem et Barones pro concessione libertatum ecclesie et regni Anglie*), un soi de contract care reglementa raporturile dintre rege și vasali, document care constituie temelia evoluției parlamentare și constituționale ulterioare a Angliei. Sub domnia urmașului Henric III. parlamentul, ca instanță deliberativă și decizională, și-a impus dominația asupra regelui. Datorită poverilor financiare cauzate de război (mărirea impozitelor pentru a acoperi nevoile de finanțare), acesta încearcă să-l supună pe rege unei decizii de impozitare prealabile a parlamentului. Carol I dizolvă parlamentul în 1629, din pricina opoziției acestuia la lărgirea prerogativelor sale și la împăcarea cu Roma, însă e nevoit să îl reconvoace în 1640 (1640- 1660 „Parlamentul Lung”). Cu această ocazie, parlamentul își asigură controlul asupra legislației fiscale: rege și parlament pot governa doar împreună. Totuși nu se poate vorbi încă de un parlament reprezentativ, dat fiind că acesta e cu totul în mâinile marii și micii nobilimi (*gentry*). Adevărata reprezentativitate se obține abia în urma marilor transformări din Franța, anume după preluarea puterii în 1789 de către *Tiers Etat* (“starea a treia”). Prin autoprocلمarea acesteia ca “națiune” și prin dizolvarea stărilor începe propriu-zis dezvoltarea statului național modern în care poporul devine națiune statală, formată din indivizi care, în principiu, ar trebui să fie cu toții egali. Construcția administrației absolutiste devine, în principal prin ideile contractualiste ale lui Rousseau, stat constituțional întemeiat pe drepturile omului și pe separarea puterilor.

3. Metadiscursul național-statal

Statele naționale europene – ca și alte state naționale – sunt mai curând constructe conștiente ale mentalității liberale și democratice din sec. XIX și XX, cu rădăcini în Revoluția Franceză. Ele au fost concepute, inventate mai mult sau mai puțin intenționat, pentru a gospodări anumite teritorii centralist și raționalist și totodată democratic. Statele sunt “făcute”, după cum sugerează titlul scrierii *The Making of Roumania. A Study of an International Problem, 1856-1866* a americanului T. W. Riker (London 1931). Eric Hobsbawm și Terence Ranger vorbesc în acest context de *The Invention of Tradition* (1993), Benedict Anderson de *imagined communities* (*Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, 1983), Richard White de *Inventing Australia* (1981), Imman Fox de *Invención de España* (1997). Membrii grupului sau ai grupurilor care formează statele naționale, cetățenii și cetățencele, trebuie să fie pregătiți mental și semiotic pentru aceste invenții, pentru ca această nouă plăsmuire să capete o anume unitate, fără de care nu

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

ar putea funcționa. Pentru că, după cum subliniază încă astăzi istoricul italian Ernesto Galli della Loggia, identitatea națională nu este un “dat natural”: „come tali l’identità nazionale e il suo sentimento non esistono in natura. L’una e l’altro sono il prodotto di élite ideologico-culturali, in genere inserite nelle istituzioni dello Stato (...). È la doppia azione combinata di élite ideologico-culturali del genere e delle istituzioni statali – soprattutto di quelle preposte all’amministrazione concreta dell’interesse generale (per esempio il fisco o la giustizia), ovvero, specificamente, alla formazione di una cultura dell’appartenenza collettiva (come sono la scuola e l’esercito) – è siffatta azione combinata che è all’origine dell’identità nazionale e del relativo sentimento“ (1998, 157-158). Antropologul italian Tullio-Altan vorbește despre *mitopoiesi* ca proces simbolic al construcției identităților etnice (Tullio-Altan, 1995), iar filozoful român Emil Cioran (1911-1995) scrie despre țara sa, la începutul anilor '50: „Mon pays! (...) Je ne lui trouvais aucune réalité ni dans le présent, ni dans le passé. Par rage je lui attribuais un avenir, je le forgeais de toutes pièces, je l’embellissais, sans y croire. (...) Je le voulais puissant, démesuré et fou, comme une force méchante, une fatalité qui ferait trembler le monde, et il était petit, modeste, sans aucun des attributs qui constituent un destin.“ (*Mon pays*)

Sistematizările sau modelele descriptive sunt produse întotdeauna pe baza observării unor exemple similare, prin compararea cărora pot fi abstrase trăsăturile reiterante, considerate constitutive, ce urmează a fi inserate într-o ordine logică sau cronologică. Astfel se pot face vizibili factorii fenomenelor complexe de care în viață zilnică nu ne dăm seamă. Importanță structurărilor abstracte, a unui metadiscurs, este subliniată de istoricii Ciro Cardoso și Héctor Pérez Brignoli (1986, 293): „Dicha noción de estructura reposa en la idea (...) de que lo esencial no es aparente y que sólo el análisis científico puede revelar las relaciones significativas subyacentes, las que, además, no son conscientes para los hombres de una sociedad dada“.

Dacă observăm mai îndeaproape modul în care a decurs formarea statelor naționale europene, în special din sec. al XIX-lea, putem conchide că invenția semiotizantă a statelor naționale moderne (fr. *Etat-nation*, sp. *Estado-nación*, it. *Stato-nazione*, rom. *Statul național / statul națiune*, engl. *nation-state*: corelarea celor doi termeni semnalează interdependența politică și culturală) s-a petrecut prin înlănțuirea cronologică a unor procese și strategii mitizante, ce pot fi sistematizate în următorul model procedural sau, în sensul lui Foucault, „grille d’intelligibilité“ (Foucault 1997, 202):

- Conștientizare
- Teritorializare
- Historicizare
- Standardizarea și historicizarea unei limbi naționale
- Canonizarea unor texte
- Instituționalizare
- Medializare
- Globalizare

Aceste procese au un puternic caracter discursiv, desfășurându-se prin intermediul unor tipuri variate de texte sau alte mijloace semiotice. Trăirea sau retrăirea în comun a acestor procese generează identitatea național-statală, menită să procure celor în cauză un sentiment de siguranță. Identitatea națională duce la cetățenie, prin care se dobândește acces la resursele statale (naționale). Ca atare, se poate spune că crearea statelor naționale se bazează pe concepția privind modul în care resursele pot fi distribuite către masele largi. Din perspectivă semiotică, acest lucru se exprimă esențial, abstract, în constituție. Oamenii politici și intelectualii de atunci și-au alcătuit diversele lumi ale discursului într-un mod corespunzător acestor cerințe.

Pentru lămurirea schemei prezentate, vom discuta în continuare fiecare punct în parte, exemplificând cu referire la formarea statului național România. Românii reprezintă un exemplu edificator al felului în care o populație își construiește cu greu, prin luptă, un stat național. Formarea României ca națiune și stat în secolul al XIX-lea a implicat deci nevoia de a sublinia propria identitate și dorința de independență.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

4. Conștientizarea

Un grup devine, prin acțiunea elitei sale, conștient de sine însuși ca „popor” sau „națiune” în măsura în care se definește și se denumește pe sine și alte grupuri ca „popor” sau „națiune” (percepție de sine, percepție a celuilalt, stereotipizare) și se afirmă pe sine atât în interior cât și în exterior pentru realizarea intereselor proprii (dezvoltarea unei voințe politice comune și a unei conștiințe naționale). Conturarea percepției identificatoare a fost însoțită în evul mediu european de îndelungate confruntări războinice dintre grupuri adverse: francezii împotriva englezilor (Tapisserie de Bayeux), castilianii împotriva maurilor, italienii împotriva germanilor, românii împotriva ungarilor și a turcilor, polonezii împotriva germanilor etc. Contribuie la crearea conștiinței colective, încă din evul mediu, transmiterea orală a unor texte precum *chansons de geste* la francezi, *cantares de gesta* și *romances* la spanioli, *baladele populare* la români.

Exemplificare pentru România

Grupurile vorbitoare de română din zona carpatică este posibil să fi dobândit încă de timpuriu, prin intermediul transumanței, un sentiment al apartenenței la o comunitate mai largă și o percepție de sine distinctă în raport cu popoarele învecinate, diferite sub aspectul limbii și al ocupațiilor. Autorul anonim al lucrării *Gesta Hungarorum* din secolul al XII-lea vorbește de pildă în capitolul *De pace inter duces ruthenos* despre „*sclauj. bulgarij. et Blachij. Ac pastores romanorum.*” Vechiul etnonim *romanus* este perpetuat în regiunea romanică a Carpaților sub forme ca *român* sau *rumân* cu nuanțe semantice însă variate. În textele din sec. XVI-XVIII poate însemna „persoană care face parte din populația de bază a României”, „valah” și „iobag” (*DLR, român*). Apartenența comună a românilor împrăștiați în diverse state este subliniată în special în sec. al XIX-lea. Rândurile pe care Florian Aaron, profesor la Colegiul Sf. Sava din București, le dedică lui Mihai Viteazul în lucrarea sa din 1837, *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Rumânești*, sunt un exemplu inspirat de chemare la unificare a tuturor românilor:

„Dar rumânii toți de obște au trebuit cu mai adâncă amărăciune să simță pierderea lui Mihai. El a trăit destul pentru sine, pentru a-și face o slavă, un nume care niciodată nu va peri; dar a murit prea devreme pentru proiectele sale cele mari ce le formase pentru fericirea nației rumânești. De la marele Traian și până la el rumânii nu s-au noricit ca din sânul lor să se nască alt om mai mare decât dânsul; cincisprezece veacuri au lucrat ca să facă mărirea lui. Vremile cele grele aduseser pe toți rumânii într-o stare de suferință amară; toți așteptau un mântuitor. Arătarea lui Mihai în mijlocul lor a fost ca un fulger strălucitor care dete duhului rumânesc celui amorțit o lovitură electrică; rumânii se deșteptară; cunoscură trimiterea lui din ceriu, și alergară la glasul lui cel popovăduitor de mântuință.”

Iancu Văcărescu, întemeietor, împreună cu G. Lazăr, al Colegiului Sf. Sava din București, recomandă românilor, în poezia sa *Buna vestire* (1821) adresându-li-se explicit cu acest apelativ, să-și slăvească numele sfânt: „Iubiți mărirea de români, cinstiți acest sfânt nume, / Și a-l cinsti îndătorați prin fapte mari pe lume.” Dincolo de astfel de apeluri, nu trebuie totuși uitat că locuitorii obișnuiți ai ambelor principate, până la unificare acestora, aveau mai degrabă o conștiință identitară separată, după cum atestă contele F. v. Karaczay în lucrarea sa etnografică *Die Moldau, Wallachey, Bessarabien und Bukowina. Neueste Darstellung dieser Länder, nebst Kupfern, verschiedene Trachten derselben vorstellend* (Wien 1818): „Locuitorii țării se numesc pe sine «moldoveni» și nu «rumuni», precum cei din Valahia, susținând că n-ar fi urmașii romanilor și că ar fi locuit provincia înainte de venirea acestora”. Abia Alexandru Ioan Cuza se putea adresa populației cu vocativul *Românilor!* și se putea referi la o *Națiune Română* pe baza unei reale și depline, noi conștiințe statale, așa cum se întâmplă în proclamațiile domnitorului din 1864.

Prima menționare a limbii trebuie să fi fost o indicație despre *scriba literarum valachicarum* între 1521-1554. Din secolul al XVI-lea, este întrebuințată mereu denumirea *limba rumânească*, ca în *Catehismul* lui Coresi (1559-1560) sau în *Palia de la Orăștie*, o traducere a primelor două cărți biblice (1581-1582) sau în

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Letopisețul cantacuzinesc din secolul al XVIII-lea. Cronicarul moldovean Grigore Ureche vorbește, dimpotrivă, în *Letopisețul Țării Moldovei* despre *limba noastră moldovenească*. Denumirea *limba română* apare doar în jur de 1848 în gramaticile lui Nicolae Bălășescu și Sava Barcianu Popovici, care au participat amândoi la mișcările revoluționare din 1848.

5. Teritorializare

Grupurile dotate cu o conștiință identitară inventează / definesc pentru sine un teritoriu, dându-i un nume general recunoscut, stabilesc așa-numite „granițe istorice” și fac elogiul unui anumit peisaj. Un text faimos sub acest aspect este *Loor de España*, al regelui spaniol Alfons X cel Înțelept (1252-1284), text inclus în lucrarea sa *Primera crónica general* (cap. 311). În vremurile moderne au o funcție encomiastică albume ilustrate ca de exemplu, în cazul Spaniei, tipăritura anonimă *Panorama Nacional. Colección de Láminas. Reproducción fiel de Esmeradas Fotografías que representan monumentos, templos y edificios notables, así antiguos como modernos, grandes vistas panorámicas, paisajes, tipos, escenas de costumbres de la vida militar y marítima, maravillas de la pintura y la escultura y cuanto constituye la riqueza artística, histórica é industrial de nuestra España y de sus provincias de Ultramar con una breve descripción de cada lámina al pie* (Barcelona, Hermenegildo Giraldez, 1896- 1898). Și reprezentările cartografice contribuie la definirea teritorială, ca și stabilirea unor locuri emblematice, ca mănăstirea Putna în Bucovina și Catedrala Reîntregirii din Alba Iulia pentru români, castelul Devín pentru slovaci, Pontida din Lombardia pentru italieni sau Covadonga din Asturia pentru spanioli. Elogiul țării poate fi oricând extins, după cum procedează, de exemplu, Joachim du Bellay în *Les regrets* (1558): „France, mère des arts, des armes et des lois“. Dat fiind că definirea teritoriului depinde de diverse forme de ocupare și de convenții, neputând fi, din această cauză, în mod automat stabilă, adunările legislative se preocupă să fixeze constituțional unitatea și indivizibilitatea teritoriului. În constituția franceză din 1791, de exemplu, se stipulează că „Le Royaume est un et indivisible“ (II, 1), iar constituția spaniolă din 1978 stipulează „La Constitución se fundamenta en la indisoluble unidad de la Nación española, patria común e indivisible de todos los españoles“ (Artículo 2).

Exemplificare pentru România

Militarul și profesorul bănățean Moise Nicoară (1785-1862) scria în 1815 că nația se întinde „de la Tisa pînă la Marea Neagră, din Dunăre pînă peste Nistru, de o parte în Crimeea, de o parte pînă la marginile Poloniei” (cf. V. Georgescu 1992, 128). Călugărul grec Daniel Philippides, care a trăit ani de zile în Basarabia, se referă, pentru prima oară într-un text tipărit la Lipsca, în lucrarea sa în limba greacă *Ἱστορία τῆς Ρουμανίας* (1816), la totalitatea celor trei principate istorice sub denumirea de «*Rumunia*». Gruparea din jurul patriotului Ioan Câmpineanu vorbește într-un raport aproximativ din 1837 despre cele cinci provincii, care ar trebui să refacă vechea Dacia: „Pour arrêter et combattre des armées autrichiennes il faut plus qu’une Valachie: il faut la Transylvanie, la Moldavie, la Bessarabie, la Boukovine, il faut en un mot ces cinq provinces à la fois, qui toutes ont même langue, même religion, même mœurs, qui jadis ne faisaient qu’un, et qu’on pourra électriser et conduire contre l’ennemi en leur rappelant leur commun passé et en leur faisant espérer un même avenir, une même grande patrie. (...) il ne s’agissait plus de rester les bras croisés et de voir faire d’autres, mais de prendre soi-même part, mais d’unir et de confondre cinq provinces, mais de les préparer à un mouvement commun, mais de constituer l’ancienne et vieille Dacie“ (Bodea 1982, I, 115). Francezul stabilit în România Jean A. Vaillant publică în 1844 un studiu etnologic detaliat privind întreaga românită, folosind denumirea „*la Romanie*” chiar în titlu: *La Romanie ou histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d’or, ardaliens, vallaques et moldaves, résumés sous le nom de romans*. În acest studiu, el vorbește despre românii din „Dacia traiană” și din „Vallaquie ... depuis le Dniester jusqu’à l’Olto“, ca și despre „riches produits de son sol“ și „la beauté de son climat“. Scriitorul Alecu Russo elogiază patria în poemul său *Cântarea României* (1850) cu tonalități biblice:

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

„Care e mai mândră decât tine între toate țările semănate de domnul pe pamânt? Care alta se împodobește în zilele de vară cu flori mai frumoase, cu grâne mai bogate?”

Verzi sunt dealurile tale, frumoase pădurile și dumbrăvile spânzurate de coastele dealurilor, limpede și senin ceriul tău. Munții se înalță trufași în văzduh; râurile, ca brăie pestrițe, ocolesc câmpurile; nopțile tale încântă auzul, ziua farmecă văzutul... Pentru ce zâmbetul tău e așa de amar, mândra mea țară?...”

O jumătate de secol mai târziu, Țara este pictată literar de Alexandru Vlahuța în *România pitorească* (1901).

Puterile europene au încercat însă, din rațiuni geostrategice egoiste, să împiedice diplomatic și semiotic formarea unui stat național mai mare și mai puternic în zona Carpaților. *Convențiune pentru organizarea definitivă a Principatelor-Unite-Române* din 1858, având rolul primei constituții a principatelor dunărene, stipulează în art. 1: „Principatele Moldaviei și Valahiei constituite d’acum înainte sub numirea de «Principatele-Unite Moldavia și Valahia» rămân puse sub suzeranitatea M. S. Sultanului.” Numai în 1861, la 11 decembrie, a putut Alexandru Ion Cuza să vestească românilor: „Alesul vostru vă dă astăzi o singură Românie“, și să folosească în ordonanțele sale, începând din 1862, *România* ca denumire oficială a statului. Teritorialitatea este exprimată încă și mai clar în constituția din 1866/1884 ca și în constituția actuală:

„Principatele-Unite-Române constituie un singur Stat indivisibile, sub denumire de România.” (1866, Art. 1)

„Regatul României cu județele sale din dreapta Dunărei constituie un singur Stat indivizibil.” (1884, Art. 1)

„România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil.” (1991 / 2003, Art. 1 (1))

Ca recunoaștere a noii realități geopolitice, Heinrich Filek von Wittinghausen publică deja în 1869 o prezentare geografic-militară a noului stat, cu titlul *Das Fürstenthum Romanien*, dat fiind că, așa cum menționează autorul în prefață, „cunoașterea situației geografic-militare a României este pentru noi deosebit de importantă”. Români înșiși – George Ioan Lahovari, Constantin I. Brătianu și Grigore G. Tocilescu – publică în 1898-1902 *Marele Dicționar Geografic al României* în cinci volume. „Nucleul” teritorialității românești – Transilvania – a trebuit însă să fie cucerit și apărut abia în sec. XX. Așa se explică descrieri pline de patos, precum cea a geografului Simion Mehedinți, care, într-un studiu amplu din 1940, conchide: „Transilvania, stând în mijlocul cetății muntoase, cu care se termină Europa în fața istmului ponto-baltic, și deci a Asiei, este cum s’a spus, <bastionul> răsăritean al continentului nostru (*das Bollwerk Europas*). Din punct de vedere orografic, climatic, hidrografic, antropogeografic, preistoric, istoric și etnografic, ea este *sâmburele Statului român*, iar poporul român, înconjurat de neamuri slavo-mongolice, împlinește prin așezarea sa la capătul diagonalei Rin-Dunăre, o sarcină de interes geopolitic, asigurând libera circulație prin gurile celui mai însemnat fluviu european.”

6. Istorizare

Prin selectarea și asamblarea conștientă a faptelor istorice, fiecare grup inventează și reconstruiește în permanență o istorie națională proprie. Pentru că, așa cum se arată încă de pe prima pagină din *Istoria generală a Daciei, sau a Transilvaniei, țerei muntenesci și a Moldovei, de Dionisiu Fotino, traducere de George Sion* (1859), „Este o konvingere generală că unu poporu fără istorie nu pôte ajunge la onorea de a konstitua, sau a se numi națiune”. Istorizarea aduce cu sine accentuarea unor idei precum aceea a existenței unei națiuni de sine stătătoare, unitare, organizate și independente, a unei istorii comune mărețe și vechi, a redeșteptării naționale (cf. it. *Risorgimento*, slov. *Narodne Obrodenie*, alb. *Rilindja*) și a reunificării, a luptelor trecute și prezente pentru libertate și pentru unitate (ne putem aminti de însemnătatea exemplului pe care l-a dat lupta din Nordul Italiei dusă de *Comuni* împotriva lui Barbarossa în *Risorgimento*, așa cum apare în *La battaglia di Legnano* de Verdi; sau la apeluri precum cel al lui Giuseppe Mazzini, în 1848: „Viva l’Italia una, libera, indipendente”).

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Atunci când luptele pentru libertate s-au soldat cu eșecuri, iese în prim plan imaginea victimei. Se scriu din această perspectivă lucrări istoriografice, centrate asupra continuității națiunii, romane istorice sau librete de operă având ca temă lupta pentru libertate și redeșteptarea, se pictează tablouri istorice în care sunt înfățișate episoade cu semnificație națională. Istoria națională ia ca punct de plecare adesea momente mult anterioare întemeierii statului național respectiv: în cazul românilor, încă din vremea dacilor, la italieni începând cu etruscii sau cu romanii, la spanioli de la iberi încoace. O formă aparte a istoricizării o constituie consemnarea, culegerea și reactualizarea tradițiilor folclorice.

Exemplificare pentru România

Învățatul transilvănean Petru Maior scrie în 1812 o *Istorie pentru începutul românilor în Dacia*, istoricul grec Daniil Dimitrie Philippides, care a trăit mai mulți ani în Basarabia, publică în 1816 la Lipsa, în limba greacă, o istorie a românilor de la cucerirea romană până la întemeierea principatelor române în sec. al XIV-lea (Ιστορία της Ρουμανίας). Dorința de a uni teritoriile românești și de independență este exprimată explicit cel târziu în *Act de unire și de independență*, text provenit din ambianța Societății filarmonice din București, conduse de Ion Câmpineanu (1838). Mihail Kogălniceanu editează vechile cronici, bucovineanul Eudoxiu Hurmuzachi (1812-1874) inițiază așa-numita *Colecție Hurmuzachi*, în care sunt editate sursele istoriografice importante ale istoriei românești (21 de volume, publicate între 1876 și 1942). În 1840 apare *Alexandru Lăpușneanu* lui Costache Negruzzi, prima nuvelă istorică din literatura română. Vasile Alecsandri scrie în 1848 oda patriotică *Deșteptarea României*, George Crețeanu (1829-1887) compune o poezie de tinerețe cu titlul *Patrie și libertate* (1879) și scrie un roman istoric despre boierul Lupul Mehedințeanu, care a organizat în sec. al XVI-lea o răscoală împotriva grecilor. Pictorul Theodor Aman (1831-1891) face portretul eroului național *Tudor Vladimirescu*, pictează o unire alegorică a principatelor (*Unirea Principatelor*, 1857), înfățișează o *Hora Unirii la Craiova* și o înfrângere a turcilor de către oștile române (*Izgonirea turcilor la Călugăreni*, 1872); Constantin David Rosenthal pictează *România revoluționară* (1850). Istoricul Alexandru D. Xenopol evocă în 1871, într-o cuvântare rostită la mormântul domnitorului moldovean Ștefan cel Mare (1457-1504), exemplaritatea eroică a acestuia pentru toți românii. V. Alecsandri, menționat anterior, editează în 1852 prima antologie importantă de literatură populară (*Poezii populare. Balade (Cîntece bătrânești). Adunate și îndreptate de V. Alecsandri. Partea I*). O dată cu *Istoria românilor din Dacia Traiana* (1888-1893) de Alexandru Dimitrie Xenopol, istoria națională românească atinge o dimensiune monumentală.

7. Standardizarea și istoricizarea unei limbi naționale

Prin selectarea unei limbi sau a unei varietăți lingvistice, vorbite în cadrul populației respective și prin reglementarea și omogenizarea explicită a acesteia (prin tratate de ortografie, gramatici, dicționare, manuale de retorică și de poetică) – la spaniolul Antonio Elio de Nebrija întâlnim deja în 1492 ideea, în lucrarea sa *Gramática de la lengua castellana*: „reduzir en artificio este nuestro lenguaje castellano” – se creează o limbă națională cu propria ei istorie. Unitatea acestei limbi va fi scoasă în relief, în detrimentul variațiilor existente. Dacă această limbă există deja, sunt reliefate vechimea și înflorirea ei și se reclamă și încurajează îngrijirea limbii (sarcină, de pildă, a instituțiilor ca Academia Română, Accademia della Crusca, Académie française, Real Academia Española sau Matica slovenská).

Uneori limba pe cale de standardizare trebuie să se impună împotriva utilizării altor limbi scrise, deja formate, mai puternic valorizate. Ortografiei, ce poate fi vizualizată, îi poate reveni un important rol de identificare. Limba standard normată în gramatici și dicționare reprezintă, în general, numai un model reieșit dintr-o selecție, care, în realitate, se realizează, în mod diferit, social și regional sau în funcție de generații.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Exemplificare pentru România

Românii au avut de înfruntat două mari probleme pentru impunerea unei limbi naționale: poliglosia larg răspândită și crearea unui limbaj scris unitar. Deși regiunile românești se înscriu în aria latinității, biserica ortodoxă și cancelariile din Moldova și din Țara Românească au folosit pentru scriere limba slavonă, din sec. al XIV-lea până în sec. al XVII-lea. Apariția scrisului în limba română, pornind de la limba vorbită, colocvială, cu răspândire generală, trebuie să fi fost influențată de nevoile de comunicare ale curentelor luteran și calvin și de creșterea treptată a bunăstării negustorilor și a micii nobilimi.

Începând cu secolul al XVI-lea, scrisul este puternic marcat de traducerile religioase (*Psaltirea Hurmuzaki*, *Psaltirea Voronețeană*, *Codicele Voronețean*, *Psaltirea Schieană*, *Liturghierul* lui Coresi, *Palia de la Orăștie ș.a.*). Traducerile sunt făcute cu intenția declarată „să înțeleagă toți oamenii cine-s rumâni creștini” (Coresi, *Catehism*). Ca limbă de cancelarie, româna e folosită pentru prima oară sub domnia lui Mihai Viteazul (1593-1601). Slujba religioasă ortodoxă s-a celebrat în slavonă până în sec. al XVIII-lea, însă chiar din sec. al XVI-lea preoțimea a tradus părți din Evanghelie și din Epistole. Limba română se impune ca limbă bisericească, în special ca limbă liturgică – prin *Liturgher*-ul recent tradus și retipărit în numeroase rânduri – în primul rând datorită strădaniilor mitropolitului din București Antim Ivireanul (1650-1716) și ale episcopului de Buzău și Râmnic Damaschin (1660-1725).

În timpul domniilor fanariote (1711-1821) principatele române suferă o puternică influență grecească și parțial și occidentală, care duce la o nouă diglosie. Conte francez d'Hauterive, menționat anterior, atrage atenția, în *Memoriile sale din 1787 (Mémoire sur l'état ancien et actuel de la Moldavie présenté à S. A. S. le prince Alexandre Ypsilanti Hospodar régnant en 1787)*, asupra pericolului care amenința limba română în Moldova:

„La langue moldave est menacée d'une révolution qui la reléguera dans la classe du peuple, et déjà les grands dédaignent si fort de la parler que quelques uns affectent de ne pas la sçavoir. Et comment résisteroit-elle à la comparaison des langues si fort à la mode de l'Occident et des langues si sonores, si harmonieuses du Midy, qui se sont presque généralement emparées de l'éducation nationale et réduiront un jour le boyard à la nécessité d'avoir des interprètes pour communiquer avec leurs vassaux.” (p. 250)

Despre situația lingvistică din principatele dunărene la începutul sec. al XIX-lea și modul în care aceasta era percepută la vremea respectivă informează mai exact studiul etnologic al contelui v. Karaczay:

„În înalta societate [a Moldovei, *n. n.*] se găsesc persoane cu moravuri dintre cele mai alese. Bărbații și femeile vorbesc curent franceza, uneori chiar și germana“ (p. 24)

„Limba comună a țării este moldoveneasca, iar în Valahia, limba valahă, numită și romana, fiindcă e socotită cu toată sinceritatea o fiică degenerată a vechii limbi latine.” (p. 33-34)

„Aceasta [limba moldovenilor la timpul respectiv, *n. n.*] este un amestec straniu al unui dialect slav cu limba latină și cea italiană, nu fără bogăție și nici fără armonie sonoră, având deosebit de mulți diftongi. Ea se folosește pentru scris și pentru tipar. Limba curții și a înaltei societăți este însă exclusiv greaca. Cineva s-ar înșela amarnic dacă ar crede că s-ar putea descurca cu limba țării la curtea principelui Moldovei sau al Valahiei. Aceasta este aproape disprețuită de cei din înalta societate, și foarte mulți greci, precum însuși principele de atunci al Moldovei, Calimachi, sau principele Caragea din București, nu o vorbesc deloc.” (p. 34-35)

Despre situația din Transilvania aflăm din *Anleitung zur Erdbeschreibung zum Gebrauche der Normalschule Siebenbürgens*, lucrarea apărută la Cluj în 1842:

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

„Principalele limbi din Transilvania sunt: maghiara, germana și valahica. Ca limbă de stat și limbă comercială se folosește când latina, când maghiara și când germana.” (p. 41)

Diglosia în defavoarea românei a putut fi contracarată pe de o parte prin curajul unor profesori, care au început să predea, în ciuda opoziției la această schimbare, în limba română în loc de greacă. Inițiative de acest fel au avut, în primul rând, Gheorghe Asachi în Iași (1813-1818), Gheorghe Lazăr în București (1818-1821) și Simion Barnuțiu în Blaj (1831-1834). Prin strădaniile lui Asachi se deschid în 1828 la Iași o școală normală și un gimnaziu la care învățătura se face în limba română. Asachi celebrează evenimentul în același an printr-un sonet, *La introducerea limbei naționale în publica învățatură*. Pe de altă parte, principatele dunărene se obligă, prin emiterea *Regulamentelor organice* din 1831-1832, să se preocupe de învățământul public, în care limba de predare să fie româna. În *Regulament organic al Valahiei* din 1831 se specifică în Art. 366: „Cursul învățăturilor va urma în limba rumânescă, nu numai pentru înlesnirea școlarilor și desăvârșirea limbii țării, ci încă pentru că toate treburile publice a să tracta într’această limbă, care este cea ce să întrebuițează și întru toate slujbele sfintei credințe.” La fel prevede și Art. 421 din *Regulament organic al Moldovei* din 1832: „Cursul tuturor învățăturilor va fi în limba moldovenească, nu numai pentru înlesnirea școlerilor și cultevirea limbii și patriei, ce încă și pentru cuvântul că toate pricinile publice trebuie să se tractarisască în această limbă, pe care lăcuiitorii o întrebuițază și în sărbările bisericesti.”

Primele încercări de codificare apar la sfârșitul secolului al XVII-lea și, în special, în secolul al XVIII-lea. Redactarea de abecedare are la bază necesitățile învățământului religios, așa cum se deduce deja din titlul primului abecedar tipărit în română: „*Bucovna, ce are în sine deprinderea învețaturii copiiloru la carte, și simbolulu credinții creștinesci, diece porunci ale legii vechi și ale cei noue, siepte taine ale bisericii resaritului, iproci* (Bălgrad/ Alba Iulia 1699). Primele vocabulare stau în legătură cu situația diglosiei din Principate. Sunt glosare slavo-române care foloseau teologilor români să înțeleagă scrierile bisericesti slavone, așa cum este *Lexiconul slavo-românesc* al lui Mardarie Cozianul (1649). Primele gramatici trebuiau, dimpotrivă, să fi avut la bază conștiința națională care se trezea. În 1757 e scrisă *Gramatica românească* a lui Dimitrie Eustatievici cu scriere chirilică, care imită modele grecești și slavone. În 1780 apare *Elementa linguae daco-valachicae* de Samuel Micu-Klein și Gheorghe Șincai, care folosesc o terminologie latină, lucrare tipărită cu caractere latine și ortografie etimologizantă. În 1782, apare la Iași *Gramatica moldovenească* a lui Macarie. Gramatica lui Ianache Văcărescu, apărută în 1787 (*Gramatică rumânească*) care se inspiră din modele italiene și grecești, este prima gramatică tipărită în românește. Trecerea de la alfabetul chirilic la cel latinesc, trecere revendicată încă în secolul al XVIII-lea de Școala Ardeleană, se impune abia în 1859-1861. Manualele de retorică și de stilistică sunt mai rare: în 1798 apare la Pesta *Retorică adecă învățatură și întocmirea frumoasei cuvântări* de Ioan Molnar, în legătură cu extinderea școlarizării, iar apoi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, apar *Ritorică română pentru tinerime* de Dimitrie Gusti (1852 și 1875), *Elemente de poetică. Metrică și versificațiune* de Timotei Cipariu (1860) și *Manualul de stilistică* al lui Mihail Strajanu (1880).

Ion Heliade Rădulescu este dintre cei care se implică în mod deosebit în crearea unei limbi scrise unitare, în vederea unui viitor stat unitar. În *Gramatică românească* (1828) și în alte lucrări, Heliade ia drept bază pentru construcția și desăvârșirea unei limbi scrise moderne limba bisericască și uzul actual al formelor cu circulație generală în limba vorbită cultivată, recomandând evitarea arhaismelor, a regionalismelor și a neologismelor prea puternic latinizante. Idealul unirii țărilor române este în permanență asociat cu minimalizarea variantelor regionale. Profesorul și revoluționarul Simon Barnuțiu, de pildă, susține unitatea lingvistică a tuturor românilor într-o lucrare din 1842 împotriva maghiarizării Transilvaniei: „Cine ar îndrăzni dar a zice că n-au avut drept a învăța și a-și face limba care o vorbesc astăzi românii cei din Ungaria, cești din Ardeal, românii și moldo-românii atât de pe o potrivă, cât nici se poate zice că ar fi

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

împartită în dialecte, ci e numai una și aceeași, care îi leagă pe toți aceștia cu o legătură dulce frățească și îi unește între o familie, care totdeauna cu fală nobile s-au numit pe sine română“.

Normarea conștientizată la nivel național este instituită abia odată cu formarea primului stat național român și cu respectiva școlarizare națională generală. Cu această normare este însărcinată, în mod oficial, Societatea Academică Română, în statutul căreia, din 1867, sub articolul 4a, sunt prevăzute următoarele:

„Secțiunea literară se ocupă cu diversele cestiuni filologice, destinate a cultiva, a curăți, a regula, a învațuți și a perfecționa limba română; organizează misiuni lexicografice pentru compunerea unui dicționar românesc cât se poate mai complex și mai rațional, așa în cât se potă fi dreptariulu limbii; încuragă și premiază opuri filologice și altele de valoare literară.”

Din cauza trecerii de la alfabetul chirilic la cel latinesc, din cauza părerilor diferite despre redarea mai degrabă etimologizantă sau mai degrabă fonetică, a cuvintelor, din cauza unirii târzii a tuturor țărilor române, din cauza multiplelor variante diatopice și din cauza absenței unor lucrări pregătitoare, normarea necesită mult timp. În 1904 apar primele *Regule ortografice ale Academiei Române*, care se pot impune. Drept dicționar paranormativ este întrebuințat aproape un secol *Dicționarul universal al limbii române al lui Lazăr Șăineanu* (1896, până în 1943, de 8 ori editat). Funcția paranormativă în domeniul lexicografic este preluată apoi de *Dicționarul limbii române moderne* (1958) și de *Dicționarul explicativ al limbii române* (1975, 1996), ambele elaborate în cadrul Academiei Române. Prima gramatică normativă a Academiei apare doar în 1954 (*Gramatica limbii române*; nouă ediție 2005).

Constituția din 1866 nu tematizează oficializarea limbii. Aceasta este însă declarată atât în constituțiile din 1923 și 1938 cât și din 1991, probabil din cauza evidentei multiculturalității a țării:

Constituția României 1923, Art. 126 : „Limba românească este limba oficială a Statului român.”

Noua Constituție a României 1938, Art. 94 : „Limba română este limba oficială a Statului.”

Constituția României 1991, Art. 13: „În România, limba oficială este limba română.”

Și Republica Moldova a oficializat în 1994 limba română în constituția ei: „Limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească funcționând pe baza grafiei latine.”

Primele încercări de a scrie istoria limbii apar cu puțin timp înaintea revoluției din 1848. August Treboniu Laurian (1810-1881) publică în 1840 *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Dacia vigentis vulgo valachicae*, iar în cartea lui Vaillant *La Romanie* din 1844 se găsește o prezentare sintetică a devenirii românei (III 103-155). Primele istorii științifice ale limbii apar către sfârșitul sec. al XIX-lea (Aron Densușianu, *Istoria limbii și literaturii române*, Iași 1885; Alexandru Philippide, *Introducere în istoria limbii și literaturii române*, Iași 1888).

8. Canonizare de texte

Prin crearea de noi texte și prin înnoirea permanentă a valorizării, interne și externe, a scrierilor redactate în limba națională, grupul inventează o literatură națională cu o istorie literară selectivă proprie și cu un repertoriu de texte și un set de autori care se consideră a avea o mare însemnătate pentru imaginea națiunii și prin aceasta canonizate sau canonizați. În acest sens se exprimă Gaston Paris în *Préface* la L. Petit de Julevilles, *Histoire de la Langue et de la Littérature française des Origines à 1900* (1896): „C'est ainsi que nos deux grandes périodes littéraires, celle du moyen âge et celle des temps modernes, se ressemblent par leur histoire extérieure autant que par beaucoup de leurs caractères intimes, et, quelque séparation qu'ait mise entre elles la rupture de la tradition immédiate, ne doivent pas être séparées par ceux qui veulent surtout étudier dans une littérature la manifestation d'un génie national. Et c'est pour cela que le directeur et les collaborateurs de l'œuvre à laquelle ces pages servent de préface ont eu en l'entretenant une conception

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

digne de tout éloge et auront bien mérité non seulement de la science, mais de la patrie.“ Exemple caracteristice pentru acest tip de istorie literară sunt *Geschichte der poetischen National-Literatur der Deutschen* (1835-1842) de Georg Gottfried Gervinus, *Storia della letteratura italiana* (1870-1872) de Francesco De Sanctis și *Histoire de la littérature française* de Gustave Lanson (1894). Canonizări asemănătoare s-au încercat și în celelalte arte, ca istoric de artă italian Giovanni Pietro Tosca cu opera sa *Storia dell'arte italiana, I, Il Medioevo* (1913-27). La canonizarea autorilor contribuie și antologiile, cum încerca deja Giacomo Leopardi pentru literatura italiană (*Crestomazia italiana poetica cioè scelta di luoghi in verso italiano insigni o per sentimento o per locuzione, raccolti e distribuiti secondo i tempi degli autori*, 1828).

Exemplificare pentru România

Din secolul al XVI-lea, sunt scrise și tipărite diferite feluri de texte: acte (de pildă, contracte), texte religioase (cartea psalmilor, istoria apostolilor, cartea liturgică, predici ș.a.), cărți de drept (*Pravila* profesorului de retorică Lucaci, scrisă la mănăstirea Putna în 1581, *Pravila de la Govora*, 1640, *Carte românească de învățătură*, 1646) și așa-numitele cărți populare (*Floarea darurilor*, înainte de 1592; *Alexandria*, 1620). Primii în istoriografie, folosesc limba țării Mihail Moxa, călugăr la mănăstirea Bistrița din Oltenia (*Cronica universală*, 1620) și cronicarul moldovean Grigore Ureche (*Letopisețul Țării Moldovei*, aprox. 1642-1647). Și prințul moldovean Dimitrie Cantemir adoptă în *Divanul* său (1698) vorbirea populară în discursul moral-filosofic. Poezii lirice (de Ienăchiță Văcărescu, aprox. 1740-1797) și opere didactic-științifice (Ioan Molnar, *Economia stupilor*, 1785; Gheorghe Șincai, *Indreptare către aritmetică*, 1785) apar numai spre sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Răsturnările napoleoniene și mai ales apoi lupta greacă de eliberare și mișcarea lui Tudor Vladimirescu au făcut să apară în Principatele Române imaginea și speranța în formarea unui stat național pentru toți românii după model francez. Aceasta a avut drept urmare apariția unei noi conștiințe despre rolul unei culturi proprii. Deja citatul Jean A. Vaillant, care în cartea sa *La Romanie* dă probabil cea dintâi schiță a unei istorii a literaturii române (III, 157-222), remarcă în introducere: „la langue d'Or, illégalement enchaînée par la censure russe, et retenue par un clergé plus routinier que superstitieux dans les langes des lettres cyrilliennes, est trop gênée dans sa marche et dans ses allures pour oser prendre l'essor du génie, elle compose, mais ne crée rien de grand; elle compile plus qu'elle n'invente, elle traduit mieux qu'elle n'imite.“ De aceea, după un prim val de traduceri din franceză, germană și italiană, intelectuali angajați ca Vasile Alecsandri, Petre Balș, Ion Ghica și Mihail Kogălniceanu lansează un apel către români să scrie opere originale în limba română în domeniul științelor exacte, al științelor morale și politice și în literatură (*Propășirea*, 2 ianuarie 1844). Mihail Kogălniceanu, care publicase deja în 1837 în limba germană o sinteză privitoare la scrierile românești (*Moldau und Wallachei. Rumänische oder Wallachische Sprache und Literatur*), îi îndeamnă pe scriitori, în *Introducția* sa la revista *Dacia literară*, în 1840, să se inspire din istoria și din cultura națională. Introducerea poate fi considerată drept Program pentru înnoirea literaturii ; între altele el scrie:

„Dorul imitației s'a făcut la noi o manie primejdioasă, printr-o omoară în noi duhul național. Această manie este mai ales covârșitoare în literatură. Mai în toate zilele es de subt teasc cărți în limba românească. Dar ce folos! Că sunt numai traducții din alte limbi și încă și acele de ar fi bune. Traducțiile însă nu fac o literatură. Noi vom prizoni cât vom pute această manie ucigătoare a gustului original, însușirea cea mai prețioasă a unii literaturi. Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țeri sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și poetice, pentru ca să putem găsi și la noi subiecturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuință să ne împrumutăm dela alte nații. Foaia noastră va primi cât se poate mai rar traduceri din alte limbi; compuneri originale îi vor umple mai toate coloanele.”

Orientarea spre Vest, multele traduceri care urmează și apelurile pentru crearea unei literaturi naționale declanșează ceea ce s-ar putea numi o nouă textualizare a limbii române. În *Dacia literară* de 1840 apare

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

narațiunea *Alexandru Lăpușneanu*, prin care Costache Negruzzi consacră genul nuvelei istorice. Costache Negri și Vasile Alecsandri scriu în deceniul al cincilea „poezii naționale”. Gheorghe Asachi (*Petru Rareș*, 1837), V. Alecsandri (*Repertoriul dramatic*, 1852) și Bogdan Petriceicu Hasdeu (*Răzvan și Vidra*, 1867) creează drama istorică și comedia. Intensiva întrebuițare a limbii pentru toate domeniile posibile ale vieții publice și pentru toate speciile literare conduc spre constituirea unei literaturi naționale recunoscute. Astfel a putut criticul Constantin Dobrogeanu-Gherea să constate, în studiul său *Asupra mișcării literare și științifice* (1893), următoarele:

„Ca să vedem ce puternic curent literar s-a creat în această epocă istorică numită epoca de la 1848, n-avem decât să pomenim pe aceia cari au scris atunci, pe poeții epocii. Heliade Rădulescu e poet, Gr. Alexandrescu poet, Bolliac poet, Rosetti, Negri, toți capii mișcării revoluționare democrato-burgheze și naționale sunt poeți. Acei cari nu făceau versuri, Ion Ghica, Kogălniceanu, Bălcescu și alții, creează proza română. Alecsandri descopere creațiunea marelui nostru poet anonim, țărănimea. E un elan, e un entuziasm, e o speranță în viitor, chiar în acele creațiuni care deplângeau prezentul. După spiritul ei, această literatură cu drept cuvânt poate fi numită literatura ideologilor burghezi de la 1848.”

Chiar dacă scrierea în limba română datează din sec. al XVI-lea, limba și literatura română trec în secolul al XIX-lea prin înnoiri revoluționare, fără a fi însă cu puțință ca scrierile mai vechi sau mai noi să fie valorificate rapid. *Regulamentu pentru examenele generale de licee* din 1869 prevede doar autori latini, greci și francezi. Primele lucrări substanțiale din domeniul istoriei literare sunt *Lepturariu rumînesc cules de'n scriptori rumîni* de Aron Pumnul (1862- 1865), *Curs elementar de istoria literaturii române* de I. G. Popescu (1878) și sintezele de istorie literară românească alcătuite de Nicolae Iorga la începutul sec. XX. (Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea, 1901; Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea, de la 1821 înainte, 1907-1909; Istoria literaturii românești, 1925-1933; Istoria literaturii românești contemporane, 1934; Istoria literaturii românești. Introducere sintetică, 1929).

9. Instituționalizare

După ce un grup și-a programat, inventat sau construit o percepție de sine, un teritoriu, o istorie, o limbă națională și o literatură națională, acesta se poate instituționaliza mai evident ca stat, i. e.:

- își afirmă independența absolută, eventual continuându-și luptele pentru libertate și purtând războaie cu vecinii;
- transformă națiunea în stat, cu un reprezentant suprem al statului, un parlament, o lege fundamentală, care prescrie drepturile și îndatoririle guvernaților și ale guvernanților (de aici importanța redactării constituțiilor);
- creează însemne clare cu caracter simbolic și sacralizant (denumire a statului, cu funcție epideictică, capitală, drapel, stemă, imn, monedă națională), care reprezintă de drept țara respectivă;
- construiește clădiri simbolice pentru organele supreme ale statului (clădirea parlamentului, palatul prezidențial, sediul băncii naționale etc.);
- naționalizează o serie de instituții, ca de exemplu școlile.

În plan discursiv este subliniată ideea existenței unei patrii comune, față de care se impune loialitatea și care trebuie apărată. În acest fel iau naștere odele către patrie, imnurile naționale și poeziile care preamăresc vitejia ostașilor proprii.

UNIUNEA EUROPEANA

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Exemplificare pentru România

Modernizarea instituțională a principatelor Moldova și Țara Românească începe cu așa-numitele *Regulamente organice* din 1831-1832, text de factură constituțională, inițiate de către contele rus Pavel Kiselev, guvernator în ambele principate (1829-1834). Reprezentanții Munteniei și ai Moldovei obțin în 1858 la Paris, prin protecția lui Napoleon III, semnarea unui acord (*Convențiune pentru organizarea definitivă a Principatelor-Unite-Române*), cu caracter constituțional care prevede înființarea unei *Comisii centrale* având sarcina, între altele, de a pregăti „legile d'unu interesu generalu comunu ambeloru Principate”. Principatele rămân însă sub suzeranitatea Înaltei Porți. Drumul către dobândirea independenței depline este în continuare marcat de alegerea lui Alexandru Ion Cuza ca domnitor în Muntenia și în Moldova (1859), *Statutu desvoltătoru Convențiunei din 7/19 Augustu 1858* (1864), *Constituția* din 1866, până la deplina recunoaștere internațională a independenței, după războiul de independență din 1877-1878. În ședința extraordinară a parlamentului din 9. / 21. mai 1877 ministrul de externe M. Kogălniceanu declară: „Suntem independenți; suntem națiune de sine stătătoare. (*Aplauze*). Avem domn de sine stătător.”

Pentru mai multă vreme au fost considerate adecvate pentru crearea unei identități statale denumiri precum *Regat al Daciei* sau chiar *Republică a Daciei*. Însă din 1849-1850 se răspândește, între altele prin scrierile lui Alecu Russo, noua denumire a țării, *România*, cuprinsă deja anterior în titlul cărții din 1844 *La Romanie* de J. A. Vaillant, chiar dacă Austria și Înalta Poartă continuă să prefere o vreme denumiri improprii pentru un stat național, ca aceea de *Principatele Unite Moldova și Valachia*.

În 1862 Cuza proclamă unirea principatelor, cu capitala la București. Încă din 1859 moldoveanul Mihail Kogălniceanu propusese Bucureștiul spre a deveni capitală, într-o cuvântare ținută în fața Comisiei Centrale din Focșani (*Amendament și discurs la articolul 145 din proiectul de constituțiune referitor la stabilirea capitalei Țării*). Drapelul roșu, galben și albastru fusese arborat în diverse ocazii încă din timpul anului revoluționar 1848. Atât situarea capitalei în București cât și culorile drapelului sunt consfințite prin constituția din 1866 (Art. 124 „Orașul București este capitala Statului român și reședința guvernului“, Art. 123 „Culorile României urmează a fi: Albastru, Galben și Roșu“).

Al. I. Cuza și Carol I s-au străduit, între 1859 și 1867, să stabilească o stemă națională, în care apăreau vulturul cu crucea (Muntenia) și zimbrul (Moldova). Andrei Mureșanu anunță în 1848, într-un imn devenit rapid foarte popular (*Un răsunset*, devenit apoi *Deșteaptă-te, române*) redeșteptarea poporului român. Anton Pann compune o muzică inspirată pentru acest text. Constituția din 1991 (Art. 12, 3) consacră această compoziție drept imn național. Vasile Alecsandri scrie un grupaj de poezii cu titlul *Ostașii noștri* (1878). Primele noi clădiri monumentale sunt Palatul Poștelor, realizat de Alexandru Săvulescu (1894-1900, astăzi Muzeu Național de Istorie a României), și nou Palatul Adunării Deputaților la Dealul Mitropoliei, construit după planurile arhitectului Dimitrie Maimarolu (1907).

Încă din timpul lui A. Cuza sunt naționalizate, de pildă, averile mănăstirești și învățământul:

„Tote averile monastiresci din România sunt și remănu ale Statului.” (*Lege pentru secularizarea averilor monastiresci*, Art. 1, 1863)

„Ministrul este autoritatea supremă a instrucțiunii publice și private.” (*Lege asupra instrucțiunii*, Art. 9, 1864)

10. Medializare

Statul-națiune concretizează, difuzează și reactualizează cultura națională comună, mai mult sau mai puțin stereotipizată, prin intermediul școlii publice, al manualelor școlare, al mass media, al înălțării de monumente, al organizării de demonstrații și de sărbători comemorative, al constituirii unor echipe

UNIUNEA EUROPEANA

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

naționale. Opiniile și atitudinile comune pot fi internalizate în primul rând prin învățământul școlar de lungă durată și prin acțiunea continuă a mijloacelor de comunicare în masă. Cu ajutorul acestora se formează și se păstrează un orizont interpretativ comun. Importanța deosebită a școlarizării, până în zilele noastre, poate fi întrevăzută din următoarea declarație a lui François Bayrou, ministru al educației în Franța: „Ce combat [i. e. lupta pentru integrarea diverselor culturi, *n. n.*] va se livrer à l'échelle de la planète, mais il va se jouer en Europe, parce que l'Europe est la communauté de civilisation qui a posé, dès l'origine, ces questions; il va se jouer en France, parce que la France est, en Europe, la seule nation de l'intégration; il va se jouer à l'école, parce que c'est l'espace où l'on refuse la loi du plus fort.” (*Le Monde*, 15.10.96)

Exemplificare pentru România

Prin *Regulamentele organice* din 1831-1832, primele texte de factură constituțională din Muntenia și din Moldova, statul se obligă să se ocupe de instrucția publică, iar în școli urmează să fie folosită limba română, pentru “cultivarea limbii și a patriei” (cf. *Standardizare și istoricizarea unei limbi naționale*). La Academia Mihăileană din Iași se introduce în 1843 un *Curs de Istorie Națională* inaugurat și ținut de Mihail Kogălniceanu („Trebuița istoriei patriei ne este neapărată chiar pentru ocrotirea driturilor noastre împotriva națiilor străine“). *Lege asupra instrucțiunii* din 1864 precizează că „Instrucțiunea elementară este obligatorie pentru toți copiii de amândouă sexele, începând de la opt pêne la doui-spre-zece ani împliniți ai etății.“ Legea prevede ca obiecte de învățământ pentru școlile populare: „citirea și scrierea, catechismul, noțiuni de igienă, de gramatică, de geografie, de istoria țerei, de dreptu administrativ al țerei, cele patru lucrări din aritmetică, sistema legale a mesurilor și a greutateților.” Din 1829 apar primele ziare în limba română: *Curierul românesc* al lui Ion Heliade-Rădulescu (1829) în Muntenia, *Albina Românească* a lui Gheorghe Asachi (1829) în Moldova, *Gazeta de Transilvania* a lui George Barițiu (1838) în Transilvania. Presa nou înființată contribuie în mod esențial la răspândirea ideilor național-statale. Planul monumentului în formă de obelisc (*Monumentul de la Copou*), realizat de sculptorul Sungurov în cinstea autorilor *Regulamentelor Organice*, i se datorează lui Gh. Asachi. Este prima sculptură cu caracter public din România. În marea sală rondă de concerte a Ateneului Român pictorul Costin Petrescu înfățișează într-o amplă frescă, realizată după înfăptuirea României Mari, istoria română de la Traian până la Regele Ferdinand (1933-1939). La 15. august 1871 studenții de la Viena și de la București s-au întrunit la Putna, pentru a celebra aniversarea de 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare.

11. Globalizare

Națiunea-stat se globalizează prin afirmarea și integrarea sa în comunitatea internațională. Acest lucru este obținut între altele prin:

- participarea la acorduri și la activități internaționale;
- întemeierea de universități și de alte instituții;
- producerea marilor enciclopedii naționale, care includ toate cunoștințele despre o țară, conectate pe de o parte național, pe de cealaltă parte internațional la cunoașterea umană generală;
- prezentarea realizărilor artistice naționale în străinătate, între altele prin traduceri.

Exemplificare pentru România

După Pacea de la Paris din 1856, românii se străduie să ia parte la diversele tratative de pace, însă obțin recunoașterea internațională ca stat independent abia la Congresul de la Berlin din 1878. Din 1883, România se apropie de alianța tripartită Germania-Austria-Italia, în care intră printr-un pact secret. România a luat parte la expozițiile mondiale din Paris 1867, Viena 1873, Paris 1889 și 1900. În prezent România s-a străduit cu succes să intre în NATO (2004) și în UE (2007).

UNIUNEA EUROPEANA

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza s-au înființat universitățile din Iași (1860) și din București (1864). Printr-un decret din 1867 Societatea literară română devine Societatea academică română (din 1879 Academia Română) „cu scopu de a lucra la înaintarea literelor și a științelor între Români“ (Art. 1 din Statut).

Între 1898 și 1904 apare în trei volume la Sibiu *Enciclopedia română publicată din însărcinarea și sub auspiciile asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român* de D. Diaconovici. Abia în 1929 urmează *Enciclopedia Română Minerva*, într-un volum, publicată tot în Transilvania (Cluj).

Soția lui Carol I, Regina Elisabeta, cunoscută sub pseudonimul literar Carmen Sylva, traduce în germană poezii populare românești (*Lieder aus dem Dimbowitzathal*, 1898) și poezii ale unor autori români renumiți (*Rumänische Dichtungen*, 1881).

12. Conștiință națională și naționalism

Propagarea continuă a ideilor statului național prin diverse tipuri de texte și prin alte mijloace semiotice (simboluri naționale, sărbători naționale), produce diverse forme de conștiință națională, patriotism și naționalism, care le pot oferi celor în cauză un sentiment de apartenență comună și de siguranță colectivă. Omogenitatea naționalistă poate însă să fie exacerbată în detrimentul diferenței, sub forma discriminării și a rasismului („cei buni” *versus* „cei răi”), cum s-a întâmplat sub guvernarea lui Franco în Spania sau sub cea a lui Pinochet în Chile. Identitatea națională astfel creată este o premiză a cetățeniei constituționale, care dă acces la resursele statale (naționale). De aceea se poate spune că formarea statelor naționale se bazează pe concepția privind modul în care pot fi distribuite resursele în cadrul maselor largi. Această concepție este exprimată, din perspectivă semiotică, într-o manieră în esență abstractă, în constituțiile liberale, democratice.

Așa cum am văzut, inventarea statelor naționale trebuie să fi plecat de la un grup mic, ideologic dominant, care va fi încercat, prin strategiile menționate, să transforme o populație în cetățeni responsabili. Acest proces este „pus în scenă” asemeni unei piese dramatice, prin care oamenii ar urma sau ar trebui să ajungă la o nouă identitate. În acest sens poate fi înțeleasă observația omului de stat italian Massimo d'Azeglio după unificarea Italiei, potrivit căreia italienii ar fi vrut într-adevăr să creeze o nouă Italie, nu însă și să se schimbe pe ai înșiși: „Gl'Italiani hanno voluto far un'Italia nuova, e loro rimanere gl'Italiani vecchi di prima, colle dappocaggini e le miserie morali che furono *ab antico* la loro rovina; (...) pensano a riformare l'Italia, e nessuno s'accorge che per riuscirci bisogna, prima, che si riformino loro.“ (*I miei ricordi*; această reflecție este cel mai adesea citată prin propoziția rezumativă „Abbiamo fatto l'Italia, adesso dobbiamo fare gli Italiani”). Noii cetățeni trebuie întâi de toate să-și însușească o moștenire de amintiri comune și să nutrească neîntrerupt dorința de a continua viața împreună. Această moștenire este adesea selectivă, asamblarea amintirilor comune depinzând de ponderea forțelor politice existente la un moment dat.

În *Introducerea* la lucrarea sa *Istoria românilor* (1984), Vlad Georgescu remarcă: „În istoriografia românească socialistă, însă, termenii ecuației au fost inversați, trecutul, nu viitorul, a devenit imprevizibil; el este scris și rescris în funcție de nevoile politice ale clasei conducătoare, scara valorilor este continuu modificată, personajele și faptele istorice își schimbă mereu conturul, apar sau dispar din istorie, în funcție de criterii care nu au nimic de a face cu adevărul“.

Într-un mod similar se exprimă Lucian Boia în *Cuvânt înainte* la cartea sa *Mituri istorice românești* (1995): „Personalitățile istorice au un destin postum cel puțin la fel de semnificativ ca biografia lor reală. De la o epocă la alta, de la ideologie la alta, ele sunt îmbrățișate sau respinse, mitificate sau devalorizate“. De aceea concepția privitoare la modul de a continua viața împreună propagată de o anumită istoriografie poate fi pusă în discuție, iar cetățenii trebuie să aibă curajul să pună mereu în discuție istoria oficială și să caute mereu dialogul.

UNIUNEA EUROPEANA

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Bibliografie

Bodea, Cornelia (1982), *1848 la Români. O istorie în date și mărturii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Boia, Lucian (dir.) (1995), *Mituri istorice românești*, București, Editura Universității.

Cardoso, Ciro Flamarion S. / Pérez Brignoli, Héctor (1986, ¹1976), *Los métodos de la historia. Introducción a los problemas, métodos y técnicas de la historia demográfica, económica y social*, Barcelona, Editorial Crítica.

Foucault, Michel (1997), „*Il faut défendre la société*“. *Cours au Collège de France. 1976*, Paris, Gallimard / Seuil.

Galli della Loggia, Ernesto (1998), *L'identità italiana*, Bologna, il Mulino.

Georgescu, Vlad (²1992), *Istoria Românilor. De la origini pînă în zilele noastre*, București, Humanitas.

Kogălniceanu, Mihail (1994), *Discursuri parlamentare. Antologie, prefață, tabel cronologic și note de Georgeta Penelea Filitti*, București, Minerva.

Mehedinți, Simion (1943), *Opere complete. Vol. I. Geographica*, București, Fundația Regală.

Metzeltin, Michael (2000), *Nationalstaatlichkeit und Identität. Ein Essay über die Erfindung von Nationalstaaten. Mit einem Epilog von Benita Ferrero-Waldner, Bundesministerin für Auswärtige Angelegenheiten*, Wien, 3 Eidechsen.

Metzeltin, Michael (2002), *România: Stat, Națiune, Limbă*, București, Editura Univers.

Metzeltin, Michael (2008), «Der nationalstaatliche Diskurs und die Entstehung des rumänischen Nationalstaates», in: I. Schwarcz / A. Suppan (edd.), *Quo vadis EU? Osteuropa und die EU-Erweiterung*, Wien / Berlin, LIT, 267-294.

Metzeltin, Michele (2009), «Gli scrittori come artefici della nazionalità. A proposito delle *Odi barbare* di Giosuè Carducci», in: H. P. Hye / B. Mazohl / J. P. Niederkorn (edd.), *Nationalgeschichte als Artefakt*, Wien, ÖAW, 247-267.

Metzeltin / Michael / Wallmann, Thomas (2010), *Wege zur Europäischen Identität. Individuelle, nationalstaatliche und supranationale Identitätskonstrukte*, Berlin, Frank & Timme.

Metzeltin, Michael (2012), *Identität. Variationen zu einem Thema*, edd. G. Boaglio / Th. Kahl / P. Lindenbauer / M. Thir, Wien Praesens.

Tullio-Altan, Carlo (1995), *Ethnos e civiltà. Identità etniche e valori democratici*, Milano, Feltrinelli.

Vaillant, J. A. (1844), *La Roumanie ou histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d'or, ardialiens, vallaques et moldaves, résumés sous le nom de romans*, Paris, Bertrand.